

השיעור השבועי

גליון מספר 377

הרב המקדים: הג"ר אליהו מדינה שליט"א
רבה של ירושלים העתיקה

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"כ היזדים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

ירושלים	כניסה	יציאה	ר"ת
16:47	17:39	18:13	
16:44	17:36	18:08	חל אביב
16:44	17:36	18:08	חיפה
16:47	17:39	18:12	באר שבע

וארא | כ"ח טבת תשפ"ג

כתב וערך השיעור:

הרב דכ"ר פרץ שליט"א

הלכות ברכות - ט

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 0506-730-831

הספד על הגאון רבי שמעון בעדני זצ"ל. מעין שלש מהתורה או מדרבנן. נפשות במקום מעין שלש, לכתחילה ובדיעבד. שבע ברכות שלא בבית החתן. דין 'אף על פי שיצא מוציא' בברכות השבח. קיצור ברכת הלבנה. אכל חצי כזית שבעת המינים וחצי כזית שאר פירות. סב"ל בקום ועשה. דין אונן

יודע שותי"ם

ג. ברצוני לומר עוד נקודה חשובה שרבים אינם יודעים. לפני כ-15 שנה נסעתי לכנס של תלמוד תורה באור עקיבא, וגם הרב בעדני היה שם, לכל מקום שאפשר לחזק את התורה היה מגיע. אחרי שגמרנו לדבר, ניגש אלי הרב בעדני ואמר, אני הגעתי ברכב 'טרנטה' בלי מזוג, וחם מאוד, ולכבודו יש רכב עם מזוג, האם אני יכול להצטרף לנסיעה עם כבודו? אמרתי לו: בודאי, ברוך הבא, זו זכות בשבילי! נסענו יחד מאור עקיבא לבני ברק, וניצלתי את ההזדמנות לדבר אתו דברי תורה, בעניינים שכתבנו אז בהלכה, והופתעתי לגלות שהוא יודע שותי"ם. עד אז הייתי בטוח שכל כולו עסק בלמדנות, קצות החושן, נתיבות המשפט, ר' חיים מברסק, אבל ראיתי שידוע גם דברי הפוסקים, החיד"א, רבי חיים פלאגי ועוד.

ספרי מרן זיע"א

ד. כמובן שגם את ספרי מרן ידע היטב. לפני שלש או ארבע שנים הרב בעדני התקשר אלי ואמר: יש לי בספריה את כל הספרים של מרן זצ"ל וילקוט יוסף, ונעלם לי הספר ילקוט יוסף - שבת כרך ה', כנראה מישהו לקח את הספר, אתה יכול להשיג לי? אמרתי לו: אדאג לכבודו. שלחתי אברך שגר בבני ברק, לך לרב בעדני ותן לו את הספר. אנשים לא ידעו שראש ישיבה שלומד בשיא הלמדנות, יודע גם ספרי הלכה ושותי"ם. מי שלומד רק ספרי למדנות יש לו חיסרון, התורה שלנו מושלמת כשמגיעים ל'אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא'. והוא הגיע לזה.

הקשר עם מרן זיע"א

ה. מרן זצ"ל היה אוהב אותו מאוד. לפני 38 שנה כשהרב בעדני נכנס למועצת החכמים, אמר לי: איך אשב עם אביך, הוא שומע? הוא מקבל? הכיר את הרב

יעקב כ"ח

הגאון הרב שמעון בעדני זצ"ל

א. זכינו ללמוד ביישיבת 'פורת יוסף' קטמון אצל הגאון הרב בעדני זצ"ל. בילדותנו למדנו בתלמוד תורה יבנה של החינוך העצמאי, וכשהייתי בכיתה ו' מרן זצ"ל קרא לי ואמר: תקרא את הגמרא והתוספות ותסביר. אחר כך אמר: אתה יודע ללמוד גמרא ותוספות, למה תמשיך ללמוד בתלמוד תורה? תעבור לישיבה! וכך בשנת תשכ"ד כשהייתי בגיל 12 העביר אותי ללמוד ביישיבת פורת יוסף קטמון. עד היום אין לי תעודת גמר, לא גמרתי בית ספר... בזמנו הרב בעדני היה ראש הישיבה, ואני זוכר שהיה מוסר שיעור כללי מספר קהילות יעקב - ספר למדני על כל הש"ס - ומפרק את דבריו לגורמים, מפלפל ומקשה ומתרגם בלמדנות ובעמקות. וכשהייתי מגיע לבית בימי ששי ושבתות, מרן היה שואל אותי: מה אמר הרב בעדני? והייתי אומר לו. עד שהרב בעדני עבר לבני ברק, והיתה תקופה שנסע לחזק בשלומי שבצפון, וביקש ממורנו חכם שלום - שהיה אז אחד הרמ"ם - שהוא יכהן כראש הישיבה. חכם שלום לא רצה², כי ראשו היה שקוע בלימוד - אני זוכר איך שהיה הולך בדרך וראו עליו שהיה תפוס בלימוד - ולא היה מתאים לו לדאוג להנהגה ולטפל בבעיות של הבחורים. אבל הרב בעדני הבטיח לו שיבוא פעם בשבוע לעזור לו. וכך היה במשך שנים.

באתי לעודד

ב. הרב בעדני הקים עולה של תורה, היה מעודד אברכים שפועלים לזיכוי הרבים. לפני שלשים שנה כשפתחנו את הישיבה שלנו חזון עובדיה³, ביום ששי אחד לפתע הגיע הרב בעדני, ואמר לי: שמעתי שפתחת ישיבה ובאתי לעודד ולחזק אותך, תאסוף את הבחורים ונמסור להם שיחה! אספנו את הבחורים והרב נתן שיחה, ועודד ושייבת. היתה בו התכונה לעודד ולשבח ולחזק, מדהים! המידות שלו היו מיוחדות.

¹ דברי הספד על הגר"ש בעדני זצ"ל מהרב אליהו מדינה שליט"א בסוף הגיליון.

² בינתיים היתה תקופה מסוימת שהביאו את הרב יהודה עדס, והתחיל ללמד בשיטה אשכנזית, אבל חכם שלום לא אהב את זה, והיתה בעיה להחליט מי יתווה את הקו של הישיבה, ומרן זצ"ל החליט שחכם שלום יהיה ראש הישיבה. בא הרב יהודה עדס למרן ואמר: מה יהיה איתי? אמר לו, תפתח כולל ואעזור לך. בהתחלה פתח כולל ברחוב יפו פינת תחכמוני, בבית אביו חכם יעקב עדס, ואחר כך פתח ישיבה, נסע לז'נבה ונפגש עם ספרא, ומרן התקשר לספרא ואמר לו: תקבל אותו כמו שאתה מקבל אותי, מה שיבקש ממך כאילו אני ביקשת! ואז ביקש בנין ספרא נתן לו מיליונים. מרן דאג לו גם לישיבה וגם לפנימיה [מרן עשה "דינר"

מהשיעורים שהיה תקיף. מרן בשיעוריו במשהדים וביזידים לעתים היה שופך אש וגפרית על אלה שאומרים דברים לא נכונים בהלכה. אמרתי לו: ברבים הרב מקיים 'זרוק מרה בתלמידים' (כתובות קג), כדי להנהיג אותם שלא ימשכו אחרי כל מיני כאלה שמטעים את הציבור בהלכה. ובאמת אחר שהרב בעדני ישב עמו כמה פעמים במועצת החכמים, אמר לי: אני מופתע⁴, איך הרב מקשיב לנו, באיזו ענוה, מבטל את דעתו מפני דעתנו! התפעל מאד מהגישה של הרב.

לימוד אנגלית

ו. לפני כשלושים שנה דנו במועצת החכמים אם ללמד אנגלית בתלמודי התורה בכיתות הקטנות, מתחילה מרן היה סבור שטוב שידעו אנגלית, כדי שכאשר הילדים יגדלו והיו אברכים, יתנו שיעורים בהלכה בחו"ל באנגלית ויזכו את הרבים. כשאני נותן שיעורים באמריקה, צריך להביא מתורגמן שבכל רגע מפריע לי... קם חכם שלום והתנגד: אם ילמדו אנגלית, אחר כך ילכו לטייל בחוץ לארץ, יגלשו במחשב למטה לתהום, אבל כשלא יודעים אנגלית זה שומר אותנו. שאלו את הרב בעדני לדעתו, 'בוא השלישי ויכריע', אמר: אני שומע צד לכאן וצד לכאן, ואני חושב ששב ואל תעשה עדיף. ומרן זצ"ל שמע להם⁵ וביטלו את התוכנית.

העיקר להקים עולה של תורה

ז. אף שמרן זצ"ל היה שומע ומקבל, אבל היו דברים עקרוניים שלא היה מוכן לוותר עליהם, כמו בשנת תשנ"ב שמרן עשה הכל כדי לקבל 450 כיתות לתלמודי תורה, ובזכות זה יצאו רבבות בחורי ישיבות ואברכים, ולמרות שבאותה תקופה יצאו נגדו וחירפו וגידפו, הרב בעדני נתן לו את הכוח, היה בא לביתו של מרן, והשפיע על חכם שלום שלא יתפתה לאחרים, כי הבין שמרן עושה הכל לשם שמים, בלי שום אינטרס, לא רצה שבנו יהיה שר, או חתנו יהיה שר, אלא לשם שמים להקים תלמודי תורה בכל הארץ. וגם הרב בעדני היה לו את הקו הזה, תמיד לחשוב איך אפשר להקים עולה של תורה ולזכות את הרבים.

מי ילד לי את אלה

ח. ביום רביעי האחרון היתה ההלוויה של הרב בעדני בבני ברק, היו שם אולי מאתיים אלף איש, כל הרחובות היו מלאים באנשים, ורובם בני תורה, 'מי ילד לי את אלה?' איך נהיו כל כך הרבה בני תורה ספרדים? תמיד הרב בעדני היה מספר איך היה נראה הדור שלהם. זה נזקף לזכותם שהקימו תלמודי תורה בכל עיר ועיר, מתבטות וישיבות קטנות, ועודדו את האברכים לפתוח עוד ישיבה ועוד ישיבה. היה איכפת להם מעם ישראל, וצריכים ללמוד ממעשיהם. יהי רצון שיעמוד בתפלה על כל עם ישראל, שיבוא משיח צדקנו ונוכח לגאולה השלימה, אמן ואמן.

ברכת מעין שלש

ט. בשיעורים האחרונים למדנו כמה פרטי דינים בברכת מעין שלש, שהיא ברכה מיוחדת שמברכים על חמשת מיני דגן, וכן על היין, וכן על שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. ואמרנו שהפוסקים נחלקו אם ברכת מעין שלש מהתורה או מדרבנן, ומרן השלחן ערוך (סי' קפד ס"ד, וסי' רט"ג) חשש לדברי הרמב"ם (הל' ברכות פ"א ה"א, ופ"ה ה"ב) שברכת מעין שלש מדרבנן, ולכן פסק שהמסופק לא יחזור לברך, ולא אומרים ספק דאורייתא לחומרא, אלא ספק ברכות להקל.

חשש ברכה לבטלה

י. הדגשתי שמרן "חשש" לדברי הרמב"ם, כי זה מיישב את הקושיא למה מרן פסק נגד רוב הראשונים, יש למעלה מעשרים ראשונים ובראשם שאלתות

⁴ בבני ברק לא הכירו את מרן זצ"ל. ביום חמישי האחרון היה כנס מטעם ועידת רבני אירופה, דנים בבעיות שהזמן גרמן, ודיברתי בפניהם מעל שעה, ובין הדברים סיפרתי להם על דרכו והשקפתו של מרן. כשסיימתי לדבר ניגש אחד מרבני בריסק לבני ראש הישיבה שליט"א ואמר לו: לא ידענו שכך היה הרב עובדיה, חשבנו היה כמו רבני צהר... ובאמת היה חזק בהשקפות, חזק ביראת שמים, והוסיף ואמר, העלימו מאיתנו את הרב עובדיה! שמעו שסיפרנו על מרן שהיה יושב ולומד עד שתיים בלילה, פותח נודע ביהודה ושגאת אריה וכו', והיה המום. וכי מה שחשבת שהיה בטלן?!

⁵ ולמעשה כיון שיש מתרגמים, אין צורך ללמוד אנגלית בשביל דרשות ושיעורים לתושבי חו"ל.

דרב אחאי גאון (יתרו שאילתא נג) הסוברים שברכת מעין שלש מהתורה, וכן דעת עמוד ההוראה הרא"ש (פ"ו דברכות סימן טז), שלא כדעת הרמב"ם שהיא מדרבנן. ולכאורה כאשר שני עמודי ההוראה - הרמב"ם והרא"ש - חולקים ביניהם - והעמוד השלישי - הרי"ף - לא גילה דעתו, בדרך כלל מרן הולך אחר רוב הראשונים, אלא הסברנו שכאן לחומר איסור ברכה לבטלה, מרן חשש לדעת הרמב"ם ומיעוט הראשונים הסוברים שברכת מעין שלש מדרבנן, ובמקום ספק הולכים להקל.

נפשות לא פוטרת מעין שלש

יא. בשיעורים הקודמים (ראה גיליון השיעור השבועי פר' חיי שרה אות א-ד, ח-יג) אמרנו שמי שלא יודע לברך מעין שלש, לא יברך נפשות, כי דוקא ברכת שהכל פוטרת הכל (ברכות מ), אבל לא נפשות. יש על זה מהלך שלם ביביע אומר חלק א' (חאו"ח סימן יב), תשובה יפה מאד⁶, ואחת הראיות מדברי התוספות (ברכות לו. ד"ה הכוסס), שהסתפקו בדיון הכוסס את החטה, מה יברך ברכה אחרונה, והביאו דברי הירושלמי (פ"ו דברכות ה"א) שרבי ירמיה לא אכל סולת מימיו, כי הסתפק מה לברך עליה ברכה אחרונה. וממה שלא אכל ובירך נפשות מספק, מוכח שברכת נפשות לא פוטרת מעין שלש. ועוד ראיה מדברי מרן שכתב בשלחן ערוך (סימן רב סעיף יא): מי שריית צמוקים⁷ ותאנים, או מי בישולם, מברך עליהם שהכל, אבל בברכה שלאחריהם יש להסתפק אם מברך בורא נפשות או אם מברך ברכה אחת מעין שלש, ולכן ירא שמים לא ישתה אלא בתוך הסעודה. ע"כ. וממה שלא ישתה ויברך נפשות, מוכח שברכת נפשות לא פוטרת מעין שלש. לכן להלכה נפשות לא פוטרת מעין שלש, וכך כתבו כמה אחרונים, ומהם הט"ז והמגן אברהם (ס"ח רח), הגאון רבי ישמעאל הכהן בשו"ת זרע אמת (ח"ג דף ז ע"ב), הגאון רבי מרדכי כרמי במאמר מרדכי (סימן רח ס"ק לו) - היו לפני כ-250 שנה, הגאון רבי עובדיה סומך בזבחי צדק (י"ד סימן קיב אות ב), הגאון רבי דוד סקלי - מחכמי מרוקו - בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב (חאו"ח סי' ט), פתח הדביר (סי' רב סק"ו) - מחכמי איזמיר. ואף שיש חולקים כלל גדול בידינו ספק ברכות להקל.

בירך נפשות יצא

יב. מי שלא שמע את ההלכה שברכת נפשות אינה פוטרת מעין שלש, אלא ראה איזה פוסקים שכתבו שנפשות פוטרת מעין שלש - אין לך דבר שאין בו מחלוקת - וסמך עליהם ובירך נפשות, בדיעבד יצא ידי חובה ולא יחזור לברך מעין שלש. וכן כתבו כמה מגדולי האחרונים, ומהם שכתבו שאף לכתחילה יברך נפשות, ואילו הם: מרן החב"ב - היה לפני כ-400 שנה - בספרו כנסת הגדולה (הגה"ט ס"ח רי), הגאון רבי אברהם הלוי - היה לפני כ-350 שנה - בספרו גינת ורדים (כלל א סימן טז), הגאון רבי יוסף תאומים - היה לפני כ-300 שנה - בספרו פרי מגדים (בפתיחה כוללת להל' ברכות בד"ה מריש הו"א, ובד"ה הפרש), הגאון רבי יצחק טייב - מגדולי חכמי תוניס - בספרו ערך השלחן (סי' רב סק"ו), פתח הדביר (סימן רב סק"ו), הגאון רבי יחיא צאלח - מגדולי חכמי תימן - בשו"ת פעולת צדיק (סימן קלא), ארץ צבי פרומר (סימן טט), הגאון רבי חיים חזקיהו מדיני - היה לפני כ-150 שנה - בספרו שדי חמד (מע' ברכות סי' א אות לא), זכור לאברהם אלקלעי (מע' שהכל דכ"א ע"ב), בירך את אברהם (סי' נא אות ג), כף החיים (סי' רב ס"ק עט, וסי' רח ס"ק צב), אחד עשר גדולי האחרונים שכולם כתבו שאם בירך נפשות במקום מעין שלש יצא.

לא תוכל להתעלם

יג. הפלא הוא שחכם אחד מכסא רחמים כתב, שאם בירך בורא נפשות במקום מעין שלש, אפילו בדיעבד לא יצא ידי חובה וצריך לחזור ולברך מעין שלש (ברכת ה' ח"ב עמ' תנד). אבל זה לא נכון, אי אפשר להתעלם מדברי למעלה מעשרה גדולי האחרונים, ובראשם מרן החב"ב והגנת ורדים והפרי מגדים,

⁶ כדאי שבחורים צעירים ישבו בליל שבת או בשבת בצהרית, וילמדו בשו"ת יביע אומר את התשובה הזו, ושאר התשובות על הלכות ברכות, כי החלקים יורה דעה ואבן העזר הן סוגיות קשות, ואפילו התשובות בהלכות שבת יותר מורכבות.

⁷ לפני כששים שנה מרן זצ"ל היה סוחט ענבים לתוך ציפת של כרית ומכין בביתו יין, כי גילה שביינות של הבד"ץ, מה שכותבים שאין חשש טבל, ערלה ושביעית, הסיבה לכך היא שהרוב מים... ולפעמים מרן היה משרה צימוקים במים שלשה ימים, כי דוקא בדיון כבוש כמבושל אומרים שמשפיק מעת לעת, אבל בשביל להפוך ליין, לכתחילה ישרה שלשה ימים (עי' ילקו"י שבת כרך א' ח"ג סי' רעב, חזו"ע שבת ב' עמ' צט), או שמבושל את הצימוקים יחד עם המים. וכל זה בתנאי שהפריד את המים מהצימוקים, אבל אם הצימוקים או שמרי היין נשארו עם המים יברך שהכל.

קיצור ברכת הלבנה

זי. עוד הלכה כתב שמי שאינו יודע לברך ברכת הלבנה בעל פה, ואין לו סידור, יברך לכתחילה בנוסח הקצר "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם מחדש חדשים", ולמרות שמרן החיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי' תנוסק"ד) הסתפק בזה ונשאר בצריך עיון, אותו מחבר הכריע לברך (ברכת ה' ח"ד עמ' רס). אמנם החיד"א הביא את דברי המאירי (סנהדרין מב ע"א, עמ' קעו) שעמי ארצות רשאים לברך את הברכה הקצרה, אבל יתכן שהיקל דוקא לעמי הארץ שלא יפסידו הברכה כל חייהם, וכן אפשר לומר שזה בכלל מה שכתב הרשב"א (ברכות יא: ד"ה ומקום) שמקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר היינו שברכה ארוכה שפותחת ומסיימת בברוך אינו רשאי לברך בקצרה (הש"ה"ש תש"פ פר' שלח או' ג ה-ה). היתה להם דרך בענייני ברכות להקל באיסור ברכה לבטלה, וצריך להיזהר בזה. {תמוה מאיפוא הבטחון לפסוק בענייני ברכות בלי לחשוש לספק ברכות, וכך עשה גם לגבי ברכת אשר יצר, שאם שכח לברך, יכול לברך אפילו אחר זמן רב הרבה יותר מ-72 דקות (ברכת ה' ח"ד עמ' תפא), ואם הלך לצרכיו כמה פעמים, יברך כמה פעמים אשר יצר ברצף (שם עמ' סד). ואיך לא חשב לברכה לבטלה נגד כל האחרונים. ואיני יודע מי חינך אותו לזכה בטחון מופרז}.

חצי חצי

יח. על כל פנים ברכת נפשות אינה פוטרת מעין שלש, ועל כן מי שאכל חצי כזית ענבים או צימוקים או תמרים, שמברכים עליהם ברכה אחרונה מעין שלש, וגם אכל שאר פירות או בשר ודגים, שמברכים עליהם ברכה אחרונה נפשות, אינם מצטרפים ולא יברך ברכה אחרונה כלל. והוא הדין האוכל חצי כזית עוגה וחצי כזית לחם, שלא יברך ברכה אחרונה כלל, לא על המחיה ולא ברכת המזון. שלא כדעת הבן איש חי (ש"ד פרשת מסעי אות ה). לא אכחד שהמגן אברהם (סימן רי סק"א) סובר שחצי כזית משבעת המינים וחצי כזית משאר פירות מצטרפים לברכת בורא נפשות, ומקורו מדברי מרן החב"ב בכנסת הגדולה (בהגה"ט סי' רי). אולם הגאון רבי עקיבא איגר (רי"ט) הקשה סתירה בדברי המגן אברהם, שהרי במקום אחר (סי' רח) כתב שמי שלא יודע לברך מעין שלש לא יברך נפשות, ונשאר בצריך עיון.

דעת האור לציון

יט. בספר אור לציון ח"א (סימן יט) יישב את קושיית רבי עקיבא איגר, שיש לחלק בין אכל כזית משבעת המינים שאז מתחייב לברך מעין שלש, ואם כן גם אם לא יודע ברכת מעין שלש לא יברך נפשות, לבין אם אכל חצי כזית מזה וחצי כזית מזה, שאין עליו חיוב מסוים, לכן יכול לברך נפשות ולפטור הכל. אולם בילקוט יוסף (סי' רח, ח"ג עמ' תפ) דחינו את יישובו של האור לציון, שאין לחלק בין אם התחייב מעין שלש ללא התחייב, ובכל אופן אין לברך בורא נפשות, ושכן יש להוכיח מדברי הרא"ש (ברכות לז), ובזמנו הראיתי את הדברים למרן זצ"ל והסכים. וגם מרן בספריו (יבי"א ח"ח תאו"ח סי' כג אות כה, ח"ט תאו"ח סי' קח אות צט, ח"י סי' יט אות ג-ד, הל"ע ח"ב עמ' קכה, חו"ע ברכות עמ' רסו) דחה את דבריו באורך, והביא להקת אחרונים - שהביאם כבר ביביע אומר חלק א' (תאו"ח סי' יב) - ומהם החסד לאלפים (סי' רי ס"ב, דק"ב ע"ב), פני יצחק אבולעפייא (מע' הברכות אות צד), הגאון רבי אלעזר בן טובו בספר פקודת אלעזר (סי' רח), הגאון רבי אליהו מני בזכרונות אליהו (עמוד קט), הגאון רבי חיים פלאגי ברוח חיים (סי' רי), שכתבו שבאופן זה אין לברך כלל, וספק ברכות להקל.

כאילו מעל

כ. יש שטענו שאם לא יברך כלום יהיה בכלל הנהנה מהעולם הזה בלי ברכה כאילו מעל (ברכות לה), שהרי מרן הבית יוסף (סימן תפא) כתב שבלי הסדר יאכל

ורבי יצחק טייב, שכתבו שיצא ידי חובה, והיה לו לחוש לאיסור ברכה לבטלה. וכבר כתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו לב חיים ח"א (סי' עח, ע"ס צא), שאומרים ספק ברכות להקל גם כאשר מיעוט הפוסקים אומרים לא לברך, וכן דעת הזכור לאברהם (מערכת סי' דכ"ב ע"ד) והדבר משה אמריליו (ח"א סי' לה, וח"ג סי' יז), ובשדי חמד (מע' ברכות סי' א אות יח סק"ד) הביא שכן דעת עוד אחרונים, וכן הבאנו בספר עין יצחק ח"ב כללי ספק ברכות (עמ' שנו). וקל וחומר שכן דעת פוסקים רבים גדולי עולם. פלא פלאים מנין להם האומץ להכריע כך בענייני ברכות ולחלוק בכל כך הרבה מקומות על מרן זיע"א.

שבע ברכות שלא בבית החתן

יד. בימי השבע ברכות אנחנו נוהגים לברך ברכה אחת "אשר ברא" שלא בבית החתן, ואמנם חלק מהמרוקאים למדו מהאשכנזים לברך שבע ברכות, אבל אנחנו עושים כדעת מרן השלחן ערוך (אה"ע סימן סב סעיף י) שלא מברכים שבע ברכות אלא בבית חתנים. אמנם הט"ז (סק"ז) מחלק בין זמנם לזמננו, יש אומרים שבא לפרש דברי מרן, אבל הסכמת רבים מהאחרונים שחולק על מרן, ולכן הלכה מברכים שבע ברכות רק בבית חתנים, כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו. בא בספר ברכת ה' (ח"ד עמ' ססד) וכתב שיברכו שבע ברכות בכל מקום, והביא ראייה מדברי הרדב"ז (ח"ד סי' אלף שב) שאיננה ראייה (א.ה.) וגם למטוניה הלא מרן הב"י היה בדורו של הרדב"ז ולא כתב כדבריו. איך לא פחד מברכה לבטלה?! כל חכמי פורת יוסף, רב רבנן חכם עזרא עטיה, מרן זצ"ל, חכם בן ציון אבא שאול, חכם יעקב עדס, כולם היו מורים לברך רק ברכה אחת "אשר ברא", ומהיכן הכוח לחלוק על כולם?

אף על פי שיצא מוציא

טו. גם לגבי ברכות השבח, כגון ברכת "אשר יצר אתכם בדין", שאם נכנס לבית הקברות וברך, והגיע אחד שאינו יודע את הברכה וביקש ממנו שיברך ויוציאו ידי חובה, ואומר לו: כבר בירכת. אבל הוא משיב: וכי אתה לא יודע גמרא מפורשת בראש השנה (ט"ז) אף על פי שיצא מוציא? מי שתקע בשופר במנין ראשון, וביקשו ממנו לתקוע גם במנין שני, אף על פי שכבר יצא ידי חובה, מברך "לשמוע קול שופר" וביום הראשון "שהחיינו", ומוציא אותם ידי חובה. וכן מי שיש לו שכנה אלמנה ומבקשת ממנו שיעשה לה קידוש, אף שקידש כבר לו ולבני ביתו, חוזר ומקדש לה ויוציאת ידי חובה, כי ישראל ערבים זה לזה, אפילו ללפיד אנחנו ערבים... מרן זצ"ל במשך שנים היה עושה הבדלה בבית הכנסת - חבל שבמקומות רבים ביטלו את ההבדלה בבית הכנסת וממחרים ללכת לבית - והיה מנגן אותה במקאמים - אברכים היום למדו אצל אשכנזים ולא יודעים מקאמים - ובבית היה חוזר ומבדיל לרבנית ולבנות¹⁰, ואף על פי שכבר יצא, הוציאן ידי חובה.

החילוק בין ברכות המצוות לברכות השבח

טז. אלא שכל זה מדובר על ברכת המצוות, שהמחוייב באותן מצוות אף על פי שכבר יצא ידי חובה יכול להוציא את חברו, אבל בברכות השבח אינו נחשב מחוייב, כי רק אם הזדמן לפניו מברך, כשרואה ברך מברך "עושה מעשה בראשית", וכששומע רעם מברך "שכוחו וגבורתו מלא עולם", על זה אומר המאירי (רי"ט ט"ז). שאין דין ערבות, ולא אומרים אף על פי שיצא מוציא. אם כי מדברי הריטב"א (שם) לא משמע כך, אבל מכל מקום כשיש מחלוקת ראשונים בהלכות ברכות, אומרים ספק ברכות להקל. ולפי זה כיון שכבר יברך "אשר יצר אתכם בדין", יאמר לחברו שלא יכול לברך שוב ולהוציא ידי חובה, כי היא ברכת השבח. ובא בספר ברכת ה' (ח"א עמ' קעד, וח"ד עמ' סו) וכתב שאף על פי שיצא מוציא גם בברכות השבח. איך לא פחד מברכה לבטלה?!

⁸ פעם בשבת חתן אצלנו במשפחה, המחותר היה רב מרוקאי וביקש לברך שבע ברכות. מרן העיר לו: מה פתאום, בשום פנים ואופן, מברכים רק ברכה אחת! אותו אחד רצה מאוד לברך, בלי זה לא שווה להם השבע ברכות... ומצאו פתרון לתת לחברי החתן האשכנזים משיבת חברון שהם יברכו את השבע ברכות, הם שמחו לקבל ברכה... בזה לא הולכים אחר החתן הספרדי, אלא הם יכולים לברך כדעת רבותיהם, ומרן זצ"ל הסכים לדבר הזה, ועשו כך בפניו.

⁹ ההולך לבית הקברות ולא ראה את בית הקברות במשך שלשים יום, או שיועד שהוסיפו שם קבר חדש, מברך אשר יצר אתכם בדין וכו'. בפתח בית הקברות בצפת תלו שלט עם כל נוסח הברכה בגדול, ובכל מקום צריך לומר לחברא קדישא שיעשו כך.

¹⁰ אפילו שמרן השלחן ערוך (סימן רעג סעיף ד) כתב שדין אף על פי שיצא מוציא הוא רק להוציא את שאינו בקי, חשב לכתחילה לאותה דעה, שהרי רוב ככל הפוסקים לא חילקו בין בקי ללא בקי, ואת כולם יכול להוציא ידי חובה.

מהכרפס פחות מכזית, כי אם יאכל כזית יכנס במחלוקת אם לברך ברכה אחרונה, ואם לא יברך הרי הוא נהנה מהעולם הזה בלא ברכה לאחריו. ומשמע שגם לגבי ברכה אחרונה נאמר שאם לא מברך נחשב כאילו מעל. וכן כתב הכף החיים (סי' רב אות טז), שבמקום ספק יברך נפשות ויפטור מעין שלש, שאם לא יברך יחשב לו כאילו מעל. בשו"ת חזון עובדיה (סימן יח בהערה) - הספר הראשון שמרן זצ"ל חיבר בהיותו צעיר לימים בגיל 31 - הביא את דברי מרן הבית יוסף הנ"ל, ושכן משמע גם מדבריו בכסף משנה (פ"א מהל' ברכות ה"ב). ואולם לאחר מכן הביא מה שכתבו התוספות ישנים (שבת כג.) שכל מה שאמרו שהנהנה בלי ברכה כאילו מעל, נאמר רק על ברכה ראשונה, ולא על ברכה אחרונה. ושכן משמע מדברי הרי"ף והתוס' והרא"ש והרשב"א והרא"ה והריטב"א והרשב"ץ (ברכות לט.).

נפשות רשות

כא. מרן זצ"ל לא השיב על דברי מרן הבית יוסף אלא רק הביא ראשונים אחרים, ואפשר לומר בכוננת הבית יוסף, שמה שכתב שאם לא יברך באחרונה נמצא נהנה מהעולם הזה בלא ברכה לאחריו, לא התכוין ממש לדברי הגמרא שנחשב כאילו מעל, כי לעולם זה שייך רק בברכה ראשונה, אלא הכוונה היא שלפי הצד שהוא צריך לברך באחרונה, נמצא שמפסיד את הברכה, ולעולם אם לא יברך נפשות לא נחשב כאילו מעל. ויש לצרף לכך את דעת רש"י בספר הפרדס הגדול (סימן עח), הרוקח (סימן שפב), חידושי הריטב"א (ברכות לה.) ועוד, וכן הגאון מוילנא (בהגהותיו לירושלמי ברכות פ"ו ריש ה"ד), שברכת בורא נפשות היא רשות, ולא היו מברכים ברכה זו בזמן המשנה, אלא רק בזמן הגמרא.

כב"ל בקום ועשה

כב. יש להוסיף שכל מה שאמרו שהנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאילו מעל, נאמר כשיש לו חוב לברך על האוכל והשתיה ואינו מברך, אבל באופן שאין עליו חוב לברך, אם אכל בלי ברכה לא נחשב מעילה. למשל המסופק אם

¹¹ כשהאמא הרבנית ע"ה נפטרה, אחיה שהיה ירא שמים הגיע לפני ההלוויה בצהרם לביתו של מרן, ומרן בעצמו הלך למטבח ומוזג לו אורז בצלחת, וכשבא לברך על האוכל מרן אמר לו: אל תברך! וגם כשיצא מהשירותים בא לברך אשר יצר, ומרן אמר לו: אל תברך! והסביר לו שאסור לאונן לברך. וכך מרן הורה לנו הבנים כשהיינו אוננים על האמא הרבנית ועל אחינו חכם יעקב ע"ה, שלא לברך ולא להתפלל ולא שום דבר. לכן אם רוצים להודיע למישהו שנפטר קרובו, והוא עומד לפני תפלת שחרית, כדאי להמתין שיתפלל ורק אחר כך להודיע לו, כדי שירוויח תפלה, כי נחשב אונן רק לאחר שיוודע.

יש דיין אחד ממחנה יהודה שחיבר ספר טוב בהלכות אבלות, וכתב בשם מרן זצ"ל שאם מסר את מתו לחברא קדישא מברך את כל הברכות. אבל זה לא נכון, חבל שלא שאל אותנו, היינו אומרים לו שמרן הורה לנו לא לברך כלל.

¹² {אונן שמסר מתו לחברא קדישא, יכול לברך המפיל ויקרא קריאת שמע שעל המטה, כי זה מועיל לשמירה, וכן יכול לומר תפלת הדרך בלי שם ומלכות, אבל לא יותר!}

מדברי הרב המקדים הרב אליהו מדינה שליט"א: ברשות מורנו ורבנו, עטרת ראשנו, הגאון הראשון לציון מרן הרב יצחק יוסף שליט"א, ה' איריך ימיו ויתן לו כוחות הנפש והגוף לעמוד על המשמר, נגד כל אלה שרודפים את הדת והתורה ה' ירחם, וימשיך להגדיל תורה ולהאדירה.

אני הכרתי את הגאון הרב שמעון בעדני זצ"ל במשך ששים ושלוש שנים, מאז שעליתי ארצה ולמדתי אצלו בישיבת פורת יוסף קטמון, וגם לאחר מכן הייתי צמוד אליו ונסעתי אתו להרבה מדינות ברחבי העולם, ניו יורק, מקסיקו, לונדון, קנדה ועוד. הרב בעדני היה שמונים שנה של עשייה, ישיבות, תלמידים וכו', ואחד הדברים שעזר לנו זה בהקמת ישוב חרדי לרווחת האברכים.

פעם טסתי אתו למקסיקו, והיה שם אחד שחיתן את בנו, וכדרכם של החלאפים רצה שיעבוד אצלו בעסק ומשיך את דרכו. הרב בעדני ידע שהבן כשרוני בחינוך, והפציר בו שיפתח תלמוד תורה, אבל הבן אמר שהאב מתנגד, וכשביקש ברכה, אמר לו הרב: יהי רצון שלא תצליח בעסק. אחר שנה חזרנו לשם, והתברר שמאז שהבן נכנס לעסק של אביו, נחל הפסדים גדולים. האב ניסה לתת לבן סכום שיפתח עסק לבד, וגם זה לא הצליח. הוא בא לרב בעדני ואמר: הרב, אני לא מצליח בעסק. אמר לו הרב: אמרתי לך! ואכן עוב את העסק והרב עזר לו לפתוח תלמוד תורה.

אני זוכר בפעם הראשונה שהגעתי למקסיקו, היה שם כולל אחד של אשכנזים שהביאו אותם ממיאמי, וסידרו להם דירה וכו' כדי שיהיה שם כולל. היום ב"ה יש כאלף תלמידים, שאחר התלמוד תורה באים לתלמוד בארץ בישיבה למשך כמה

בירך שהכל על הכוס, אסור לו להחמיר ולברך, ויכול לומר למישהו שיברך ויוציא אותו ידי חובה, ואם הוא לבדו יהיה לכם' ואין מישהו בסביבתו, דעת המהרש"א (פסחים קב.) והגאון רבי עקיבא איגר (ברכות ב.) שלא ישתה כלל, כי ספק ברכות להקל הוא בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה, אולם להלכה יכול לשתות בלי ברכה, והסברא בזה, שהרי במקום ספק חכמים אסרו עליו לברך מדין ספק ברכות להקל, ובאופן זה לא שייך מעילה. וכן משמע מכמה מקומות בשלחן ערוך (סי' קע"ד וס"ז, סי' קע"ח ס"ב, סי' ר"ס"ב).

לא שמענו שאונן מתענה

כג. ראה לדבר, מי שלא עליכם נפטר לו אחד משבעה קרובים - אביו ואמו, אחיו ואחותו, בנו ובתו, ואשתו או בעלה, לא כולם אלא אחד מהם... - עד הקבורה נקרא 'אונן' ופטור מכל המצוות כולם, לא מתפלל ולא מברך, ואחר שיוצא מבית הכסא אינו מברך "אשר יצר", ואפילו ברכת המזון שהיא מדאורייתא לא מברך. ובירושלמי (ברכות פ"ג ה"א) הובא שני טעמים לכך שאונן פטור ממצוות, טעם אחד שצריך להתעסק בצרכי הקבורה, בזמנם קרובי המשפחה היו צריכים לחפור קבר, וטעם שני שאם יקיים מצוות יהיה לו עג לרש, איך אתה מברך והמת לא יכול לברך ולקיים מצוות. ובירושלמי אמרו נפקא מינה בין הטעמים, אם מסר את מתו לחברא קדישא, מצד אחד הוא לא טרוד ויכול לקיים מצוות, אבל מצד שני ש בזה לועג לרש. למעשה אנחנו חוששים לשני הטעמים של הירושלמי, וגם אחר שמסר מתו לחברא קדישא לא יברך¹¹, ובפרט שיש לו עוד טרדות, צריך לטפל לקרובי משפחה, לתלות מודעות, להזמין רמקול ואוטובוסים, לדאוג לסעודת הבראה ועוד. וכך כתבו להקת פוסקים ומהם השלחן גבוה (יו"ד סי' שמ"א ס"ק טו), והש"ד חמד (ח"ד א"ד מע' א)נינות אות טו, כ) האריך בזה, וכך פשטה ההוראה שאונן לא מתפלל ולא מברך¹². וכידוע שאונן יכול לאכול בלי ברכה, אף אחד לא אמר שאונן צריך להתענות עד הקבורה, ופשוט שאין בזה חשש מעילה. לפי זה גם במקום ספק ברכות, שחכמים אסרו עליו לברך, לא שייך בזה מעילה.

שנים, וחוזרים לשם לכוללים. גם בארץ כשראה אחד שמתאים לכולל של בעלי תשובה, השיג לו בנין לפתוח כולל לבעלי תשובה, וכשראה אחד שמתאים ללמד תלמידים צעירים, השיג לו בנין להקים מוסדות, ועוד ועוד. כמה תורה הרבה בעולם, אין לכם מושג.

הבוח הגדול שלו, שהיה מסתיר את מעשיו, גם אנחנו שהיינו צמודים אליו בקושי ידענו משהו. פעם הייתי אתו במירון במוצאי שבת, ואחר חצות לילה נתן שם שיעור בקבלה, בחצי שעה הראשונה הבנתי את השיעור, אבל אחר כך כבר לא הבנתי. עד אז חשבתי שהוא בכלל לא שייך בקבלה.

הרב שך זצ"ל לעת זקנתו היה חולה, ורצו להביא לו רופא גדול מומחה, אבל לא הסכים, כי היה עולה הרבה כסף. מה עשו, אמרו לו שזה רופא רגיל, והרב בעדני היה משלם את הכסף לשמש שלו שיעביר לאותו רופא גדול. וזאת ללא ידיעת הרב שך.

ביום כיפור כשהיה אומר את הוידי של רבינו ניסים גאון, מתחילתו ועד סופו, היה מוריד דמעות כנחל, הייתי עומד לידו, וגם מי שיש לו לב של ברזל, לא יתכן שלא יבכה!

פעם הייתי אתו בניו יורק, והוא דיבר שם לבנות הסמינר ונתן להם שיחה מוסרית באנגלית. ריבונו של עולם, מאיפה הוא יודע אנגלית?! התברר לי שלמד בשירותים, מרוב שמוחו היה תפוס בתורה היה צריך להסיח את דעתו. לדבר שיחה שלימה באנגלית דרש ממנו מאמץ, ואחר השיחה אמר לי, תביא לי כדור נגד כאב ראש. קיים בעצמו "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש" (אבות פ"ב מ"ה).

לפני כששים שנה כאשר למדנו אצלו בפורת יוסף קטמון, היה איזה קטע מאד קשה בדברי הרא"ש על הסוגיא, והרב בעדני ישב ולמד את דברי הרא"ש, והזמן עובר, השעה שמונה, תשע, אך לא הצליח להגיע להבנה. אם אתה לא מבין תלך לישון וכחר בבוקר תקום עם ראש צלול ותבין! אבל איך אפשר להיכנס למיטה לישון כשדברי הרא"ש אינם ברורים!?!... השעה עשר, אחת עשרה, ובאחת בלילה מרוב עייפות נרדם על הגמרא. בחלום בא אליו הרא"ש בכבודו ובעצמו והסביר לו! איך אפשר ליכות לדבר כזה שאחד מגדולי הראשונים יבוא בחלום להסביר את הלימוד?! אבל כיון שהיה עמל על הדברים באמת, זכה למה שזכה.

רבתי, הרב בעדני היה אדם גדול מאד, בתורה, בענוה, בהסתרה, ובכל מכל כל. יהי רצון שהקב"ה ישאיר לנו בעולם את הרושם של הנהגותיו, נלך בדרכו בעבודת ה' להגדיל תורה ולהאדירה. אמן ואמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגדול מעוז ומגדול הגאון רבי אליהו מדינה, רבה של ירושלים העתיקה מזה עשרות בשנים. ביקשתי שיבוא הלילה למרות שהיה צריך לבוא רב אחר, בתור תלמידו של הגאון הרב בעדני, אין כמוהו יודע עליו עובדות וסיפורים.